

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 6/2024 у Київському національному університеті
технологій та дизайну

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки, доцентки кафедри приватного та публічного права Київського національного університету технологій та дизайну Коваленко Інни Анатоліївни на дисертаційну роботу Грищенко Анни Леонідівни на тему: «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається необхідністю забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку Української держави. Серед інших причин, які свідчать про вчинення правопорушень прав і свобод людини і громадянина в Україні, є домашнє насильство. У результаті вчинення домашнього насильства постраждалим особам заподіюється шкода або створюється загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод людини. У сучасних умовах проявів домашнього насильства набули загрозливого та масштабного характеру правопорушень у названій сфері, що свідчить про важливість цієї проблеми та актуальність її дослідження.

Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у 2017 році, ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами у 2022 році, створили правове підґрунтя охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Однак відсутність чіткого розуміння правових засад здійснення державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству потребує переосмислення її складових шляхом розробки превентивних заходів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього

насильства, що підкреслюється в дисертаційному дослідженні Грищенко А.Л. Незважаючи на значне зацікавлення науковців проблематикою домашнього насильства чимало питань і досі залишаються невирішеними, це у повній мірі стосується сутності і особливостей правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, адже система запобігання та протидії домашньому насильству повинна постійно удосконалюватися, щоб вчасно та в повному обсязі реагувати на факти цього суспільно небезпечного явища.

Отже, названі обставини у їх комплексі зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Цим авторка і визначає актуальність обраної теми та характеризує спрямованість дисертаційного дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 року № 728-р, Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 145, Плану науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темою «Оптимізація моделі захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні» (номер державної реєстрації 0121U100283).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Зміст дисертаційної роботи та наукових публікацій Грищенко А.Л. дозволяє зробити висновок, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, відповідають спеціальності 081 «Право». Вони виконані авторкою самостійно, на основі аналізу значної кількості нормативних та наукових джерел і практики їх застосування. Чітке визначення мети та завдань дослідження, вибір методологічної бази та її застосування дали можливість авторці сформулювати низку положень і висновків, які відзначаються оригінальністю та науковою новизною і практичним значенням отриманих результатів.

Достовірність отриманих результатів дослідження підтверджується вірно обраними авторкою методами. Грищенко А.Л. використала філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Застосування діалектичного методу дозволило розглянути всі питання дослідження в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємозумовленість та сприяло комплексному аналізу правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (розділи 1–3). Історико-правовий метод застосовано під час з'ясування стану наукової розробки правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, аналізу і систематизації нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділи 1.1, 1.2). Герменевтичний метод використано під час визначення таких дефініцій як «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству», «домашній аб'юз», «правова охорона від домашнього насильства» (підрозділи 1.3, 2.1). Метод правової семіотики застосовано під час з'ясування сутності категорій, що формують концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділ 1.3.). За допомогою формально-юридичного методу розкрито поняття та правову природу правової охорони від домашнього насильства, сутність та особливості

адміністративної та кримінальної відповідальності за домашнє насильство, судову практику у провадженнях про правопорушення домашнього насильства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). Статистичний метод використано під час узагальнення діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу міжнародного та зарубіжного досвіду правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділ 3.1). Методи моделювання, аналізу та синтезу використані при розробці пропозицій щодо удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (підрозділ 1.3, 2.1, 2.3, 3.1).

Обґрунтованість наукових пропозицій авторки, сформульованих нею висновків і рекомендацій підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях, науковими публікаціями, актами впровадження в практику. Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертація характеризується високим рівнем обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Структура і зміст дисертації та її відповідність встановленим вимогам. Дисертація Грищенко А.Л. є цілісною, завершеною науковою працею. Її рукопис містить повний комплекс матеріалу, що відповідає вимогам та характеру структурних елементів дослідження, а саме: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Основний текст викладено на 172 сторінках. Список використаних джерел містить 252 найменувань, розміщених на 28 сторінках. Додатки містяться на 6 сторінках.

Анотація дисертації у повній мірі та обсязі відображає її структуру, розкриває отримані наукові результати та висновки, структуру та упорядковану логіку проведеного дослідження. Вступ до дисертації містить усі структурні елементи, у тому числі інформацію щодо практичної апробації

результатів дослідження, а також особистий внесок Грищенко А.Л. у наукових працях, опублікованих у співавторстві. Висновки, зроблені авторкою за результатами дослідження, є змістовними та розкривають результати виконання поставлених завдань дослідження. Загалом можна стверджувати, що представлена дисертаційна робота є завершеною та оригінальною, містить цінні наукові положення теоретичного та прикладного значення.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що вона є новітнім комплексним, науковим, монографічним дослідженням правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства, в якому сформульовано низку нових науково-теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій для розвитку законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. Основні з них такі:

вперше:

– сформульовано дефініцію «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» як засновану на концепції запобігання та протидії правопорушенням комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) державне управління, засноване на засадах державної управлінської культури, спрямоване на реалізацію національних інтересів щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) діяльність політичних інститутів у цій сфері, головною метою якої є творення потенціалу щодо запобігання та протидії домашньому насильству через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для: а) ефективного реагування на факти домашнього насильства; б) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; в) належного розслідування фактів домашнього насильства,

притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки;

– обґрунтовано, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами відображають відмінні за своїм логіко-семантичним спрямуванням напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Термін ««combating», який значною мірою формує концепт реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, раціональніше було б перекласти саме як «протидія», а повна назва Стамбульської Конвенції має означатись наступним чином: «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та протидію цим явищам». Відповідно, у змісті самої Конвенції, також термін «боротьба» замінити на «протидія»;

– аргументовано доведено відмінність понять «домашнє насильство» і «аб'юз» у зв'язку з чим з метою системного удосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запропоновано доповнити таким пунктом:

«3-1) домашній аб'юз – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства з метою придушити волю особи, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»;

– з метою системного удосконалення чинного законодавства про

запобігання та протидію домашньому насильству запропоновано ст. 126¹ Кримінального кодексу України доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Домашній аб'юз, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з метою придушити волю особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, що карається пробаційним наглядом на строк від трьох до п'яти років, або обмеженням волі на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років»;

удосконалено:

– етапи становлення нормативно-правового забезпечення охорони особи від правопорушень домашнього насильства в Україні за такими періодами розвитку: 1) 1991-2016 рр. – відсутність належного правового регулювання домашнього насильства; 2) 2017 – дотепер – прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», встановлення в КУпАП адміністративної відповідальності за домашнє насильство, встановлення в КК України кримінальної відповідальності за домашнє насильство, ратифікація Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами, прийняття інших нормативних актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству;

– розуміння поняття «правова охорона від домашнього насильства» як організаційно-правове забезпечення діяльності органів державної влади, яке визначено та здійснюється на основі чинних нормативно-правових актів та законодавчо підкріплена система правових гарантій; сутністю якої є забезпечення та захист за допомогою правових засобів прав осіб від протиправних діянь домашнього насильства з настанням невідвортної юридичної відповідальності правопорушника;

– ознаки домашнього аб'юзу в контексті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, до яких віднесено: 1) спеціальність суб'єкта злочину домашнього аб'юзу та відповідний зв'язок між ним та жертвою; 2) активна поведінка кривдника по відношенню до потерпілої особи (жертви) домашнього аб'юзу; 3) протиправність поведінки кривдника; 4) умисність вчинення кривдником фізичного, психологічного чи економічного насильства; 5) систематичність вчинення кривдником (реалізованого умислу вчинення) фізичного, психологічного чи економічного домашнього аб'юзу; 6) настання таких суспільно небезпечних наслідків як спричинення тілесних ушкоджень, що призвело до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності, погіршення якості життя; 7) потерпіла особа (жертва) вважає дії кривдника протиправними, такими, що вчинені всупереч своєї волі та відкрито заявляє про це; 8) спеціальна мета злочину домашнього аб'юзу – придушення волі жертви; 9) передбачення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього аб'юзу у КК України;

набули подальшого розвитку:

– наукові положення щодо складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– наукові положення щодо складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126¹ Кримінального кодексу України;

– пропозиції щодо використання позитивного зарубіжного досвіду з метою удосконалення правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;

– наукові підходи до узагальнення і оцінки судової практики у провадженнях про правопорушення домашнього насильства.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані в дисертаційній роботі висновки, рекомендації і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства;

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству;

– *правозастосовній діяльності* – для застосування уповноваженими суб'єктами норм чинного законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству;

– *освітньому процесі* – під час розробки та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Кримінальне право» (акт про впровадження у освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну результатів дисертаційного дослідження від 14 травня 2024 року).

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць, з них: 4 публікації у фахових виданнях України в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, 8 публікацій в яких засвідчується апробація матеріалів дисертації.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу представлених Грищенко А.Л. матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Дисертантка дотримувалася академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел,

визначено в межах 50% особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Відмічаючи високий рівень дисертаційного дослідження Грищенко А.Л. слід зосередити увагу на окремих дискусійних висновках і рекомендаціях.

1. Перший розділ дисертаційного дослідження авторка присвятила проблемам теоретичних засад правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. На нашу думку, у названому розділі було б не зайвим проаналізувати домашнє насильство за адміністративним і кримінальним процесом. Не достатньо досліджені наукові праці конституційного права і процесу щодо правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства. Це вказує на практичну значущість та подальшу необхідність у науковому дослідженні процесуального правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (с. 40-41, 56-57).

2. У розділі другому Грищенко А.Л. дослідила правову охорону особи від правопорушень домашнього насильства. Зосереджено увагу на дослідженні поняття та правової природи охорони від домашнього насильства, аналізується адміністративна та кримінальна відповідальність за домашнє насильство (с. 82-107). На нашу думку, авторка не достатньо аргументувала правову природу адміністративного та кримінального процесу, не запропонувала процесуальні висновки і рекомендації щодо такої природи (с. 132, 135).

3. У третьому розділі дисертації Грищенко А.Л. аналізує міжнародну, зарубіжну та судову практику правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства (с. 136-166). На нашу думку, в розділі слід приділити увагу удосконаленню судового процесу правового регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства та відшкодування спричинених моральних і матеріальних збитків (с. 165-166).

Такі пропозиції не впливають на високий рівень дослідження, однак підсилили б практичну цінність дисертаційного дослідження.

Загальні висновки та оцінка дисертації. Дисертаційна робота на тему: «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства» є самостійною та завершеною науковою монографічною працею, має ціннісну наукову новизну та практичне значення.

Дисертацію виконано за спеціальністю 081 «Право». За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 травня 2024 року № 507), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами й доповненнями від 03 травня 2024 року № 507). Грищенко Анна Леонідівна – авторка дисертації на тему: «Правове регулювання охорони особи від правопорушень домашнього насильства» заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань 08 «Право»).

Рецензентка:

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри приватного та публічного права

Київського національного університету технологій

та дизайну

Інна КОВАЛЕНКО

Зав. КАНЦ